

Viiniköynnös/Vitis vinifera

Maaseudun asukkaat ovat korjanneet rypälesatoa syksyisin vähintään 5000 vuoden ajan. Viljelystä tuli maailmanlaajuista vasta sitten, kun roomalaiset oppivat hyödyntämään viinirypäleitä.

SUURTA BISNESTÄ

Viinirypäleistä voi tehdä rusinoita, etikkaa ja ennen kaikkea viiniä. Egyptiläiset sanoivat viinin olevan Horus-jumalan kyyneleitä. Noin 3000 vuotta myöhemmin, 2000-luvun taitteessa, viinitilat tuottivat 30 miljardia pulloa vuodessa ja yli 100 miljardin dollarin arvoiset markkinat olivat kasvussa. Viiniköynnöksen hedelmät olivat suurta bisnestä.

Vuonna 2000 olisi ollut vaikeaa löytää edes kaukaista saarta, jolta ei voisi ostaa jonkinlaista viiniä. Viiniä juotiin melkein jokaisessa ei-islamilaishuoneessa maassa, ja sitä tehtiin useimmissa niistä. Länsi-Euroopan, Kalifornian, Australian, Uuden-Seelannin ja Etelä-Afrikan sekä Balkanin ja Etelä-Amerikan viinitarhat ovat pinta-alaltaan peräti

8 miljoonaa hehtaaria. Hellivän auringon ansiosta ne tuottavat joka vuosi 60-70 miljoonaa tonnia viinirypäleitä, joista saadaan runsain mitoin viiniä.

Vitis vinifera-lajista on monia muunnelmia, esimerkiksi vahvanmakuinen saksalainen *Gewürztraminer*¹, miedosti tuoksuva espanjalainen Rioja, kirpeä uusiseelantilainen Sauvignon² tai italialainen, tammitynnyrissä kypsytetty Chardonnay³. Viinikauppiat ovat vuosisatojen kuluessa yrittäneet stabiloida ja standardoida tuotteensa pienentääkseen kustannuksia ja kasvattaakseen tavoitteensa: Monissa maissa supermarketin viinihylly notkuu erilaisista viineistä, mutta melkein kaikki on massatuotettuja. Niitä laivataan tonneittain ympäri maailmaa, kuljetetaan rekoilla vähittäismyymälään ja myydään hämmästyttävän halvalla verrattuna siihen, kuinka kauas viini on tuotu viinitarhasta.

Maailman terveysjärjestö WHO arvioi vuonna 2004, että liiallinen alkoholinkäyttö tappaa vähän yli 3% maailman ihmisistä ja aiheuttaa vaurioita 4%:lle. Sen laskelmien mukaan alkoholi aiheuttaa 20-30% kaikista maksakirrooseista, epilepsioista sekä ruokatorven ja maksan syövästä. Muita syyllisiä ovat viski (ks. Ohra) ja olut (Ks. humala)

PITKÄ HISTORIA

Viiniköynnös on pieni ihme, jonka esi-isä **V. sezannesis** sai alkunsa noin 60 miljoonaa vuotta sitten. Sen luonnonvarainen jälkeläinen **V. vinifera**, alalaji **silvestris** (toisinaan käytetään nimeä **V. sylvestris**) juurtui Itä-Eurooppaan, mutta osoittautui viiniä tehtäessä hankalaksi tapaukseksi: se on kaksikotinen - kasvilla on uros- ja naaraspuolisia kukkia - ja se täytyi pölyttää ennen kuin se tuotti hedelmiä.

¹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Gew%C3%BCrztraminer>

² https://fi.wikipedia.org/wiki/Sauvignon_Blanc

³ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Chardonnay>

Viljelykasviksi muutettu *V. vinifera* on hermafrodiitti⁴ ja anteliaampi tuottamaan hedelmiä viinintekijöille.

Kukaan ei tiedä, missä ja milloin viiniä tehtiin ensimmäisen kerran - mahdollisesti Iranissa 5500 vuotta sitten tai nykyisen Turkin tai Georgian alueella peräti 2000 vuotta aikaisemmin. Sekä Kiinasta että Egyptistä on löydetty maalauksia ja veistoksia, jotka kuvaavat viinin tekemistä ja juomista ennen kuin kreikkalaiset tekivät viininviljelystä tuottavaa liiketoimintaa.

Ensimmäiset viinit syntyivät melko varmasti onnellisen sattuman kautta. Koska viinirypäleet sisältävät monien muiden hedelmien tavoin mehua ja sokereita, niillä on taipumus käydä. Kun murskautunut hedelmä joutuu tekemisiin luonnonvaraisen hiivan kanssa (sellaisia on paljon, jopa viinirypäleen pinnalla), käymisreaktio alkaa. Viinin tekemisen salaisuus on siinä, että käyminen osataan pysäyttää ja juoma säilytetään pullossa tai tynnyrissä. Tässä on hyvä- ja heikkolaatuisen viini ero.

Mistä viini onkin kotoisin, siitä tuli Etelä-Euroopassa kaikkien juoma ennen teen, kahvin ja kaakaon löytämistä. Islamilaisen maailman ulkopuolella - muslimit pidättyvät alkoholista - viinin tekeminen oli klassista kotiteollisuutta, yhtä talonpoikaista kuin oluen paneminen ja yhtä alkeellista kuin siiderin tekeminen. Markkinapäivinä tätä juomaa tuotiin pulloittain torille tai viinikellareihin rattailla tai aasin vetämällä vaunuilla. Lapset vieroitettiin samalla vesitetyllä viinillä, jota heidän isovanhempansa joivat - se oli turvallisempaa juotavaa kuin vesi - ja vieraille tarjottiin lasillinen tai sarvellinen viiniä.

Viinitarha oli merkittävä liiketoimintaa Ranskassa Normandian ja Bretagnen siiderialueiden ulkopuolella sekä Espanjassa Galiciassa ja Asturiasissa. Lakimies, lääkäri ja kaupunginjohtaja ehkä maksoivat

⁴ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Hermafrodiitti>

viinistään vähän enemmän kuin muut, mutta kaikki **vigneronista** karjankasvattajiin olivat asiantuntijoita, kun kyseessä oli **vin du pays**-paikallinen maalaisviini.

Keskiajan suuret viinikauppiat, nimittäin luostarit, olivat kehittäneet viinin tekemisen taidon huippuunsa. Ehtoollisella, leipä ja viini edustivat Kristuksen ruumista ja verta. Koska luostarit tarvitsivat viiniä tätä rituaalia varten, ne omistautuivat Jumalan lisäksi viiniköynnöksille. Esimerkiksi Burgundin sistersiläismunkit olivat asettuneet Ranskan parhaille viiniviljelyalueille. Munkit viljelivät viiniköynnöksiä huolellisesti ja rakensivat niiden suojaksi muurien ympäröiviä viinitarhoja.

Munkit oppivat käyttämään hyväkseen maanpinnan muotoja: Pohjois-Euroopassa viiniköynnökset istutettiin riveihin etelärinteille, jotta ne saivat mahdollisimman paljon aurinkoa. Ne myös sijoitettiin lähekkäin, ettei lämpö karannut yön aikana. Poikkeuksellisen kylminä öinä poltettiin nuotioita ja soihtuja lämpötilan kohottamiseksi. Kuumassa etelässä viiniköynnökset aseteltiin varjostamaan toisiaan ja jalostettiin tuottamaan rypäleet korkeammille oksille, jotta viilentävä tuuli pääsi puhaltamaan esteittä maanrajassa. Kirkko, suurmaanomistajat ja tieteellisen tutkimuksen edelläkävijät olivat keskeisiä viiniteollisuuden kehittäjiä. Vuosisatojen jälkeen viiniköynnöksestä oli yli 5000 muunnelmaa, ja noin 30 niistä valittiin viinintuotannon keskeisiksi lajikkeiksi. Näitä ovat muun muassa Cabernet⁵, Sauvignon⁶, Pinot Noir⁷, Syrah⁸, Merlot⁹, Chardonnay¹⁰, Riesling¹¹, Muskat¹², Chenin Blanc¹³, Sauvignon Blanc¹⁴ ja Sémillon¹⁵.

⁵ https://fi.wikipedia.org/wiki/Cabernet_Franc

⁶ https://fi.wikipedia.org/wiki/Sauvignon_Blanc

⁷ https://fi.wikipedia.org/wiki/Pinot_Noir

⁸ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Syrah>

⁹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Merlot>

¹⁰ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Chardonnay>

¹¹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Riesling>

Luostareiden taantuessa vanhat viinitarhat joutuivat muiden haltuun. 1400-luvulla Burgundin viiniherttuat olivat vaikutusvaltaisia, että he uhkasivat Ranskan vakautta. Vasta kun he menettivät johtajansa Kaarle Rohkean (Charles le Téméraire)¹⁶ Nancyn piirityksen aikana vuonna 1477, tästä provinssista tuli Ranskan kruununjalokivi. Vaikka jotkut vihjailevat burgundilaisviinien nousseen suosioon vain siksi, että ulkomaalaiset pystyivät lausumaan sellaisia nimiä kuin Chablis, Chambertin, Pommard ja Mâcon, Burgundissa on nykyisin enemmän nimisuojaattuja viinejä (**appellation d'origine contrôlée**) kuin missään muualla Ranskassa.

VIINIEN MAAILMA

Hienojen viinien kehittämistä auttoi korkin ja pullon keksiminen (ks. tammi). Huomattava edistysaskel oli se, että pullot säilytettiin kyljellään korkin pitämiseksi kosteana.

Pullotetun viinin myynti ja vienti kasvoivat kovaa vauhtia 1700- ja 1800-luvulla. Tuolloin kahdeksan kymmenestä italialaisesta sai elantonsa viinistä, ja Bordeaux'n¹⁷ suuret viinitilat, kuten Latour, Lafite ja Margaux, olivat noudattaneet Arnaud III de Pontacin antamaa esimerkkiä. 1600-luvulla Haut-Brionin linnan omistanut Pontac oli valikoinut viiniköynnöksiä ja tarkkaillut viinikellareiden käyttöä huolellisesti pystyäkseen tuottamaan hienoja viinejä. Vaikka Ranska ja Britannia olivat pitkään suhtautuneet toisiinsa vihamielisesti, englantilaiset eivät voineet vastustaa ranskalaisia viinejä ja parhaat Bordeaux-viinit maksoivat kolme kertaa enemmän kuin muut.

¹² [https://fi.wikipedia.org/wiki/Muscat_\(ryp%C3%A4lelajike\)](https://fi.wikipedia.org/wiki/Muscat_(ryp%C3%A4lelajike))

¹³ https://fi.wikipedia.org/wiki/Chenin_Blanc

¹⁴ https://fi.wikipedia.org/wiki/Sauvignon_Blanc

¹⁵ <https://fi.wikipedia.org/wiki/S%C3%A9millon>

¹⁶ https://fi.wikipedia.org/wiki/Kaarle_Rohkea

¹⁷ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Bordeaux>

Vitis vinifera alkoi saada jalansijaa muuallakin maailmassa. Espanjalaiset olivat tuoneet viiniköynnöksiä Latinalaisesta Amerikasta valtaamilleen alueille, varsinkin Chileen. Australialaiset aloittivat kapteeni Arthur Phillipin¹⁸ vuonna 1788 tuomista pistokkaista. 1850-luvulla katolinen kirkko perusti Uuden-Seelannin ensimmäisen viinitarhan Hawke's Bayhin.¹⁹

Viinin saapuminen Amerikkaan - mistä syntynyt teollisuus teki myöhemmin Yhdysvalloista Ranskan, Italian ja Espanjan jälkeen maailman neljänneksi suurimman viinintuottajamaan - toi esille yllättävän ongelman: viinikirvan. Se on nuppineulan pään kokoinen hyönteinen, joka syö valtavasti, joskaan ei amerikkalaista **V. ripariaa**²⁰ vaan eurooppalaista **V. viniferaa**. Ongelma olisi jäänyt amerikkalaisten huoleksi, ellei höyrylaivaa olisi keksitty.

Vuonna 1837 englantilainen insinööri Isambard Kingdom Brunel²¹ seurasi, kun hänen suunnittelemansa höyrylaiva *Great Western* laskettiin telakalta vesille Bristolissa. Vuotta myöhemmin *Great Western* ylitti Atlantin ennätysajassa. Ennen matkaa Brunel kaatui ja loukkasi itsensä, ja siksi matkustajat seitsemää lukuun ottamatta peruivat matkansa. Epäsuotuisasta alusta huolimatta höyrylaivat nopeuttivat Euroopan ja Amerikan välisiä matkoja huomattavasti, niin paljon, että tuhoisa viinikirva pysyi elossa matkalla meren yli. 1860-luvulla viinikirva iski. Sen ja homeiden leviäminen hävittivät Euroopan viinitarhoja. Lopulta keksitty ratkaisu, **V. finiveran** varttaminen viinikirvaa kestäviin amerikkalaisiin runkoihin, ei ehtinyt pelastaa eurooppalaisia viinitarhoja. Viiniteollisuuden toipuminen kesti melkein vuosisadan. Teknisten ja tieteellisten keksintöjen ansiosta Amerikan, Australian, Etelä-Afrikan ja Uuden-Seelannin

¹⁸ https://fi.wikipedia.org/wiki/Arthur_Phillip

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Hawke%27s_Bay_Region

²⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Vitis_riparia

²¹ https://fi.wikipedia.org/wiki/Isambard_Kingdom_Brunel

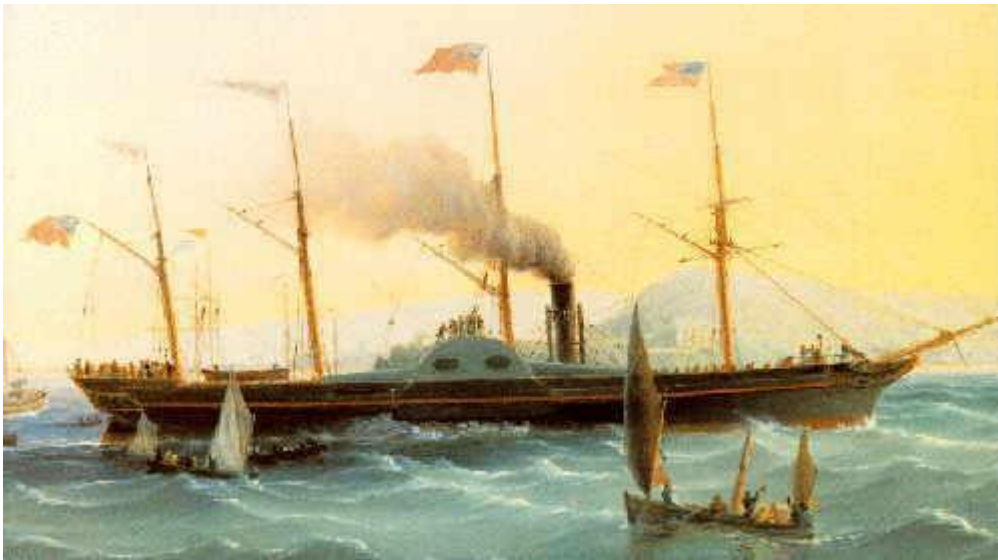
viinitarhat tulivat täyttämään aukon. Vaikka eurooppalaiset viinitarhat eivät palaneet täysin ennalleen, 1900-luvun loppuun mennessä neljä suurta - Ranska, Italia, Saksa ja Espanja - tuottivat ja kuluttivat enemmän viiniä kuin mikään muu maa.

Miksi viini oli niin olennainen Euroopassa mutta ei esimerkiksi Intiassa tai Kiinassa? Mayojen ja inkojen korkeakulttuureissa tunnettiin viiniköynnös, mutta viiniä ei tehty. Intiassa oli kasvatettu viiniköynnöksiä ja tehty viiniä 2000 vuotta aikaisemmin, mutta suurta viiniteollisuutta ei ollut syntynyt. Kiinassa viinintekijöillä on vielä pitempi historia, mutta viini ei ollut koskaan sellainen osa kulttuuria kuin Euroopassa.

Ansio eurooppalaisten viinien menestyksestä kuuluu kulttuurille, joka keksi lattialämmityksen, porealtaat, raudoitettun betonin, mielekkään asemakaavan ja hyvin rakennetun tiet, mutta joka myös surmasi ensimmäiset kristityn - nimittäin Roomalle.

Ennen joutumistaan salamurhan uhriksi, vuonna 44 eKr., Julius Caesar, yksi antiikin maailman suurmiehistä, aloitti 8-vuotisen sotaretken tehdäkseen Galliasta eli Ranskasta Italian provinssin. Hänen ottopoikansa (ja sisarentyttärensä poika) Augustus jatkoi Ceaserin työtä. Pax romana, roomalainen rauha, kesti Augustuksen kuolemasta vuonna 14 jKr. Marcus Aureliuksen kuolemaan vuonna 180, ja sen aikana kasvaneessa Rooman valtakunnassa istutettiin viinitarhoja. Vaikka isänmaalliset roomalaiset pitivät omia viinitarhojaan - esimerkiksi Falernumia Rooman eteläpuolella - kaikkia muita parempina, he suosivat viininviljelyä muuallakin: Espanjassa, Kreikassa, Galliassa, Saksassa ja Etelä-Englannissa. Imperiumin kukistuttua roomalaisten **vinum** olisi saattanut mennä samaa tietä kuin hypkausti ja poreallas eli unohtua pariksi vuosituhanneksi ja pulpahtaa sitten uudelleen esille. Kristinusko kuitenkin muutti kaiken.

Ristiinnaulitessaan Jeesuksen roomalaiset tietämättään takasivat viinin tulevaisuuden. Viimeisellä ehtoollisella Jeesus kehotti seuraajiaan jakamaan ruokansa ja juomansa hänen kanssaan. Hän olisi voinut valita kalan ja lähdeveden tai kakun tai oluen, mutta ottikin leipää ja viiniä. Kristinuskoon kääntyttyään roomalaiset tekivät uskonnosta ja sen pyhästä juomasta olennaisen osan länsimaista kulttuuria. Kristinusko tuki ajatusta universaalista hyvästä tahdosta, ja lasillinen kunnan viiniä sai aikaan kutakuinkin saman tunteen.

Kuva 1 SS Great Western

Kuva 2 Haut-Brionin linna

Kuva 3 tammitynnyri

Kuva 4 Rioja

Kuva 5 Horus-jumala

ALKUPERÄALUE	Länsi-Aasia
TYYPPI	köynnös
KORKEUS	jopa viljelytavan mukaan jopa 15 metriä
⊗	RAVINTOKASVI
⊗	lääkekasvi

⊗	muu hyötykasvi
⊗	KAUPPAKASVI
Kai se, joka istuttaa viinitarhan, myös syö sen hedelmiä? 1. kirje korinttilaisille 9:7	

PULSKA KERUBI

Vinis vinifera-seppeleellä kruunattu Guido Renin Bacchus ylisti viinin juomisen tärkeyttä vuonna 1623. Tuolloin Italia oli Välimeren viiniteollisuuden johtava maa.

VIININ HISTORIAA

Roomalainen kaiverrus esittää vastapaimittujen viinirypäleiden polkemista. Viiniä on tosin tehty jo vuoden 3500 eKr. tienoilla.

NOJAUDU MINUUN

”Maljani juo’os” Satyyri tukee juopunutta Dionysosta tässä vuonna 1534 kuolleen kaivertajan ja taidejäljennösten tekijän Marcantonio Raimondin tekemässä kuvassa.

KIVA KUORIAINEN

“Viinikirva on oikea herkkusuu, joka löytää parhaat viinitarhat ja kiinnittyy parhaisiin viiniköynnöksiin”, lukee tämän Punch-lehden pilakuvan tekstissä vuodelta 1890.

HOLVIT KELLARIN

Yksinkertainen menetelmä viinipullon sulkeminen pullonkorkilla, avasi tien hienoille viineille. Viinikirva antoi kuitenkin kovan iskun Euroopan viinivalmistajille.

LATINALAINEN VAIKUTUS

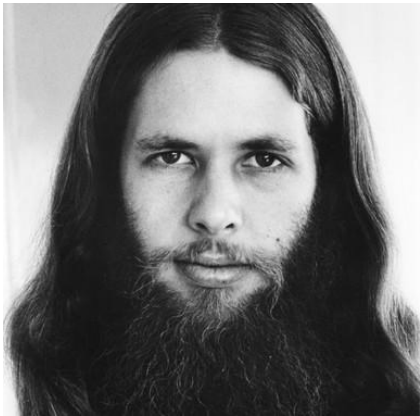
Roomalaisten valloitettua suurimman osan Euroopasta viinitarhoja perustettiin Espanjaan, Portugaliin, Ranskaan ja Algeriaan.

Kuva 6 Algeria

VIINITARHAKIRKKO

1970-luvulla perustettu Vineyard-järjestö korostaa viinin ja kristinuskon välistä yhteyttä. Liike sai alkunsa raamatunlukuryhmistä, jotka kokoontuivat kalifornialaisen muusikkojen kodeissa ja herättivät vähäksi aikaa Yhdysvaltojen kuuluisimpiin lukeutuvan laulaja-lauluntekijä Bob Dylanin huomion. Järjestön perustajiin kuulunut ”hippipappi” Lonnie Frisbee erotettiin homoseksuaalisuutensa vuoksi.

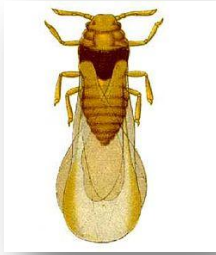

SAMPPANJAPULLOT SEINILLE

Vuosina 1910 ja 1911 työläiset Champagnessa murtautuivat omiin viinitehtaisiinsa, rikkoivat pulloja ja tynnyreitä ja kaatoivat vaunulasteittain rypäleitä jokeen. He olivat saaneet tarpeekseen siitä, että alueen ulkopuolilta tuotiin rypäleitä korvaamaan viinikirvan ja useiden satojen aiheuttamat menetykset. Mellakan takia Ranskan hallitus lähetti armeijan paikalle ja myönsi myöhemmin nimisuojan Champagnessa tuotetulle samppanjalle. Käytännössä tämä esti samppanjan valmistamisen Champagneksi kutsutun alueen ulkopuolella.

Kuva 7 Champagne

Kuva 8 viinikirva

VIINIPALVOJAT

Tarun mukaan Zeuksen kahdesti syntynyt poika Dionysos toi viinin Kreikkaan Vähästä-Aasiasta (Turkista), Manadien, naispuolisen seuralaisensa, kanssa hän pukeutui härän taljaan. Rooman mytologiassa hänen nimensä oli Bacchus, Egyptissä Osorista palvottiin viinin jumalana, ja vielä aikaisemmin sumerilaiset palvoivat Gestiniä, "viinipuun äitiä".
